

Bogusława STĘPIEŃ

Zespół Szkół Mistrzostwa Sportowego Nr 2 w Poznaniu

SZANSE EDUKACYJNE MŁODZIEŻY W SPOŁECZEŃSTWIE INFORMATYCZNYM A ZMIANY W OŚWIACIE

Ostatnie dwadzieścia lat w Polsce to czas reform, a tych przeżyliśmy kilka. Mieliśmy do czynienia z reformą gospodarczą, finansów, zdrowia, społeczną, szkolnictwa wyższego no i oczywiście oświaty. O ile te pierwsze okazały się w znacznej części skuteczne i przyniosły, przynajmniej ze społecznego punktu widzenia, pozytywne skutki, o tyle reforma oświaty boryka się z licznymi perturbacjami – jest po prostu nieskuteczna. Zresztą nie jedyna jej forma, która w powojennej Polsce się nie udała. Pech czy brak jej wizji są tego powodem?

Nie ulega jednak wątpliwości i faktem jest bezspornym, iż ciągłe eksperymentowanie ze sferą oświaty, nieliczenie się z towarzyszącymi jej społecznymi i ekonomicznymi realiami, niekorzystnie wpływają na realizację szans edukacyjnych młodego człowieka. Te zaś bowiem, z każdą nową kadencją parlamentarną zmieniają się jak w kalejdoskopie, a kreowana przez instytucje państwowe rzeczywistość edukacyjna najczęściej mija się z rzeczywistością i oczekiwaniami społecznymi (np. problem sześciolatków), a młody człowiek o nowych warunkach edukacyjnych dowiaduje się ostatni i w efekcie nie może się do nich w pełni dostosować.

Przyjrzyjmy się niektórym z wielu elementów wpływających na realizację szans edukacyjnych młodzieży.

Jednym z ważniejszych okazuje się rozbieżność między oficjalnie prezentowanymi założeniami reform systemu oświaty w Polsce a oczekiwaniami edukacyjnymi młodych ludzi, w warunkach transformacji społeczno-ekonomicznej oraz kształtowania się i funkcjonowania tzw. społeczeństwa informatycznego. Te zaś traktuje się jako swoistego rodzaju konstrukt teoretyczny określający „...sytuację w krajach postindustrialnych (czyli w takich, w których najważniejszą gałęzią gospodarki jest przemysł), w których informacja stała się podstawowym i najbardziej znaczącym *towarem*, a jednostki i instytucje są od niej uzależnione w coraz większym stopniu. Dostęp do informacji jest w nich równoznaczny z posiadaniem władzy oraz umożliwia uzyskanie dobrobytu materialnego. W społeczeństwie informatycznym informacja stanowi nie tylko towar, lecz także podstawowy warunek rozwoju kulturowego i społecznego. Stąd kluczowym problemem jest kontrola informacji i jej dystrybucji. Cechą takiego społeczeństwa jest nieustanny przyrost ilości wytwarzanych informacji i ich szybki przepływ (co jest możliwe dzięki rozwojowi mikroelektroniki, która wielokrotnie zmniejsza ponoszone koszty). Istotą idei społeczeństwa informatycznego jest przekonanie, że środki wytwarzania informacji są społecznie ważniejsze niż informacja sama w sobie.¹

W wymiarze tym edukacja i wychowanie jawią się nie tylko jako proces przygotowania (przystosowania, dostosowywania się) młodego człowieka do dorosłości, ale jednocześnie stanowią dwa wewnętrznie spójne systemy społeczne, obejmujące różne jakościowo poziomy kształcenia, realizujące się we właściwych im

¹ www.i-slownik.pl/1,1365,spoleczenstwo,informatyczne.html

formach instytucjonalnych lub pozainstytucjonalnych.² Stanowią one również formę wpływów i oddziaływań środowiska społecznego oraz przyrodniczego na człowieka, które kształtują jego osobowość, przygotowując go do życia w społeczeństwie (w tym także do funkcjonowania w ramach nowej jego manifestacji – Społeczeństwie informatycznym).

W dociekaniach pedagogicznych wychowanie traktuje się jako świadome i zamierzone działanie osób (wychowawców), których celem jest osiągnięcie względnie trwałych zmian w osobowości i życiu społecznym, ekonomicznym i kulturowym jednostki. Zmiany te obejmują zarówno sferę poznawczo-instrumentalną, jak i aksjologiczną (stosunek człowieka do świata i ludzi). Nadto traktować je należy jako:

- proces – działalność polegająca na wywoływaniu zmian w osobowości człowieka;
- stan – ogół zjawisk określających cele, metody, środki i warunki wychowania;
- wynik – sumę następstw wyrażających się w zmianie osobowości człowieka i jego przygotowaniu do życia społecznego.

Natomiast *oświata* to ta sfera działalności publicznej, której celem jest upowszechnienie wykształcenia oraz realizowanie zadań wychowawczych zapewniających jednostce wszechstronny rozwój społeczno-intelektualny i poznawczo-filozoficzny. Obejmuje również system szkolnictwa, kształcenia równoległego i ustawicznego.³ O jego skuteczności mogą decydować:

- instytucje oświaty (szkoły, grupy, organizacje) – wraz przekazywaną dzieciom i młodzieży wiedzą i głoszonymi ideami, systemami wartości tworzą organizacyjny szkielet oświaty;
- działania prowadzone w ramach instytucji i organizacji przekazujące członkom społeczeństwa wiedzę i system wartości;
- stan umysłu poszczególnych członków społeczeństwa, zasób wiedzy obywateli, uczestnictwo w kulturze, polityce i gospodarce.⁴

Na szanse edukacyjne młodzieży we współczesnym społeczeństwie informatycznym istotny wpływ posiada również struktura polskiej oświaty. W jej skład wchodzi:

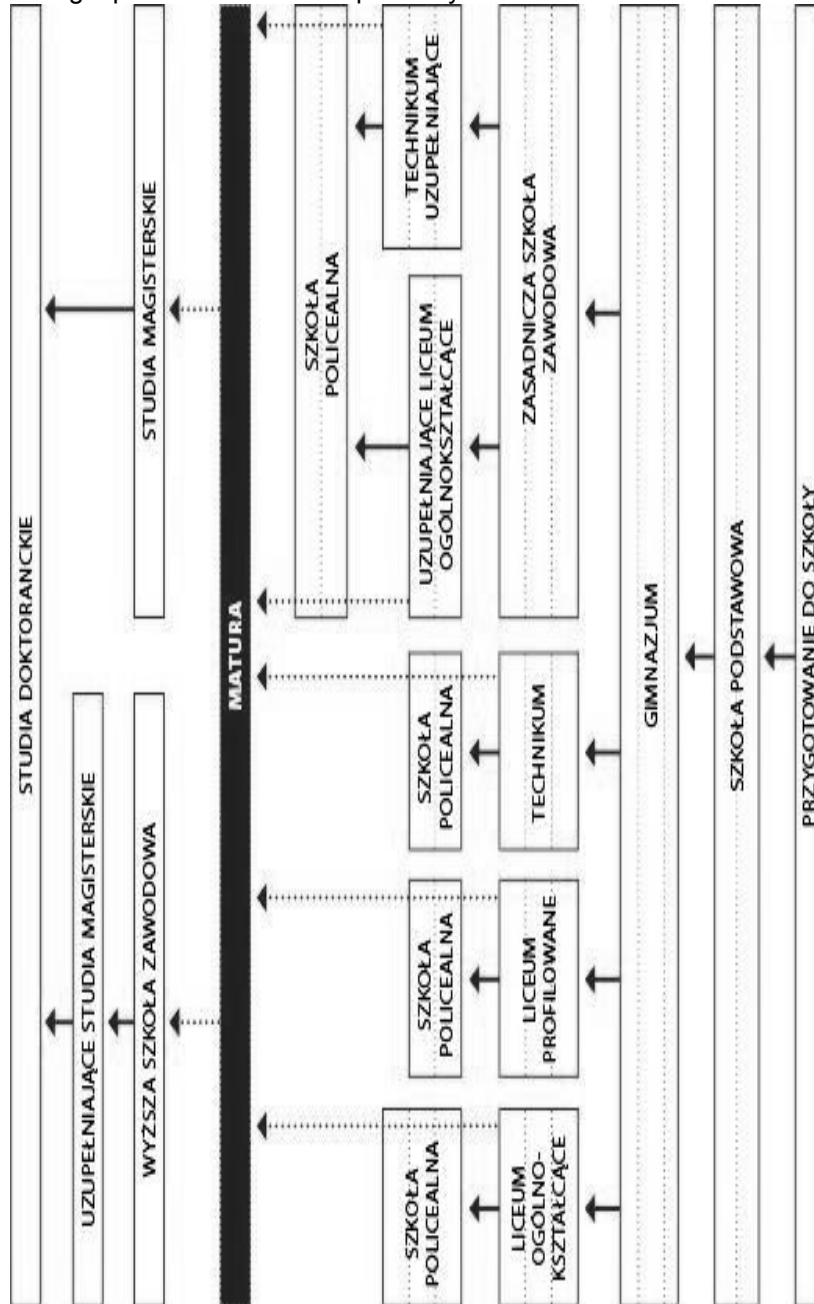
- przedszkola, w tym z oddziałami integracyjnymi oraz przedszkola specjalne;
- gimnazja, szkoły podstawowe, ponadgimnazjalne, specjalne, sportowe i artystyczne;
- placówki oświatowo-wychowawcze;
- placówki kształcenia ustawicznego oraz ośrodki doskonalenia zawodowego;
- placówki artystyczne;
- poradnie psychologiczno-pedagogiczne;
- specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze dla dzieci i młodzieży specjalnej troski;
- bursy i internaty;
- ochotnicze hufce pracy;

² *Strategia Rozwoju Edukacji na lata 2007-2013*. Warszawa, s. 26

³ W. Okoń: *Słownik pedagogiczny*. Warszawa 1975

⁴ J. Szczepański: *Społeczne uwarunkowania rozwoju oświaty*. Warszawa 1989

- zakłady kształcenia i placówki doskonalenia nauczycieli;
- biblioteki pedagogiczne;
- kolegia pracowników służb społecznych.

Rysunek nr 1. Schemat systemu edukacji w Polsce
 Źródło: <http://www.vulcan.edu.pl/badania/szkoly/struktura.html>

Podstawowe cele systemu oświaty w Polsce zawarte są w art. 1 ustawy o systemie oświaty.⁵ One również często rozmiągają się z zasadami funkcjonowania społeczeństwa informatycznego, stając się jedynie quasi biurokratycznymi formalno-prawno-ustrojowymi zasadami ideologicznymi. Wśród nich do najważniejszych, „zwiększających szanse edukacyjne młodzieży”, zaliczyć należy:

- realizację prawa do kształcenia się, wychowania i opieki odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju;
- wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny;
- dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej;
- umożliwianie realizacji indywidualnego trybu kształcenia, form i programów nauczania;
- opiekę nad uczniami szczególnie uzdolnionymi;
- upowszechnianie dostępu do szkół, których ukończenie umożliwia dalsze kształcenie w szkołach wyższych;
- opiekę uczniom pozostającym w trudnej sytuacji materialnej i życiowej;
- dostosowywanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy;
- kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczości sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym;
- przygotowywanie uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia;
- warunki do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego.

Biorąc pod uwagę, iż społeczeństwo informatycznego stanowi jakościowo nową formę realizacji idei społeczeństwa obywatelskiego, nowoczesna edukacja polegać winna na przyswajaniu i stałym poszerzaniu wiedzy na temat zaistniałych faktów, zdarzeń i teorii (edukacja permanentna). Zdobyte zaś na tej bazie wiedza i umiejętności powinny być wykorzystane przy realizacji zadań i rozwiązywaniu ważnych ze społecznego punktu widzenia problemów. Istotnym przy tym jest również to, iż przy okazji ich rozwiązywania, kształtują się postawy i wzory warunkujące funkcjonowanie jednostek we współczesnym społeczeństwie obywatelskim.

Według założeń dotyczących rozwoju oświaty a przygotowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej na lata 2008-2013, najwięcej uwagi poświęcić należy jakości kształcenia, zwiększeniu autonomii szkół i nauczycieli, doborowi metod i form jego organizacji. Służyć temu może m.in.:

- połączenie podstaw programowych i standardów egzaminacyjnych w jeden dokument – jednolitą podstawę programową, dzięki której nauczyciele będą wiedzieć, czego mają nauczyć, a rodzice i uczniowie, co trzeba umieć, aby dobrze zdać egzamin;
- przywrócenie nauczycielom prawa do swobodnego wyboru programów, podręczników i środków dydaktycznych, stosownie do możliwości i zainteresowań uczniów oraz własnych preferencji.

Program ten zakłada także zwiększenie wpływu samorządów lokalnych na politykę oświatową, które zobowiązane zostały m.in. do przedstawiania w terminie do 31 października każdego roku samorządowym władzom kolegialnym informacji

⁵ Dz. U. z 2002 r., Nr 41, poz. 362

o stanie realizacji zadań oświatowych. Samorząd lokalny bowiem wsparty przez organizacje obywatelskie ma być ważnym partnerem Ministerstwa Edukacji Narodowej w realizacji projektowanych zmian.

Głównymi celami aktualnych zmian w oświacie jest:

- wzmocnienie pozycji zawodowej nauczyciela;
- zapewnienie lepszego dostępu do edukacji najmłodszych dzieci przez obniżenie wieku rozpoczynania obowiązkowego szkolnego do wieku 6 lat;
- reforma programowa kształcenia ogólnego ukierunkowana na precyzyjny opis efektów kształcenia oraz zwiększenie autonomii szkół w kreowaniu procesu kształcenia;
- poprawa jakości kształcenia zawodowego, zaspokajania potrzeb edukacyjnych oraz warunków uczenia się przez całe życie;
- poprawa jakości edukacji przez odbiurokratyzowanie nadzoru pedagogicznego i rozdział zadań między organy prowadzące szkoły oraz sprawujące nadzór.

W „Informacji rządu na temat aktualnej sytuacji i działań podejmowanych w polskiej oświacie. Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna” scharakteryzowane zostały działania skierowane na upowszechnianie nowoczesnego modelu edukacji permanentnej (uczenie się przez całe życie).⁶ Według autorów dokumentu wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych świadczonych w systemie oświaty obejmuje następujące obszary wsparcia:

- 1) Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych - poprzez realizację programów rozwojowych szkół i placówek oświatowych, ukierunkowanych na wyrównywanie szans edukacyjnych i zmniejszanie dysproporcji w osiągnięciach edukacyjnych oraz podnoszenie jakości procesu kształcenia.
- 2) *Pomoc stypendialna dla uczniów szczególnie uzdolnionych* - poprzez realizację wojewódzkich programów pomocy stypendialnej dla uczniów szczególnie uzdolnionych, których niekorzystna sytuacja materialna stanowi barierę w rozwoju edukacyjnym.

Według nich dla istnienia społeczeństwa informatycznego szczególnie istotne okazuje się konieczność podniesienia atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego, które wymaga:

- diagnozowania potrzeb edukacyjnych w obszarze szkolnictwa zawodowego zgodnie z potrzebami lokalnego rynku pracy;
- istnienia programów rozwojowych szkół i placówek oświatowych prowadzących kształcenie zawodowe, zmniejszających dysproporcje w osiągnięciach uczniów oraz podnoszących proces kształcenia.

Niezwykle istotnym procesem z punktu widzenia zwiększenia szans edukacyjnych młodzieży i jej pozycji w tego typu społeczeństwie jest upowszechnienie kształcenia ustawicznego realizowane poprzez:

- kampanie informacyjne w zakresie korzyści płynących z formalnego podwyższania posiadanych kwalifikacji oraz potrzeb regionalnego lub lokalnego rynku pracy;

⁶ www.men.gov.pl/images/docs/2008_958_informacja_rz_du.pdf

- programy kształcenia ustawicznego skierowane do osób dorosłych zainteresowanych podwyższeniem swojego wykształcenia i kwalifikacji zawodowych;
- formalne potwierdzania kwalifikacji ogólnych i zawodowych zdobytych w sposób pozaformalny (egzamin zewnętrzny, potwierdzenie posiadanych kwalifikacji);
- usługi doradcze w zakresie wyboru ścieżki kształcenia formalnego w kontekście potrzeb regionalnego lub lokalnego rynku pracy;
- wsparcie placówek kształcenia ustawicznego, praktycznego i doskonalenia zawodowego w zakresie kształcenia formalnego.

Autorzy opracowania zwracają także uwagę na znaczenie oddolnych inicjatyw edukacyjnych na obszarach wiejskich, które mogą być realizowane poprzez:

- wsparcie inicjatyw ukierunkowanych na pobudzenie środowisk lokalnych i ich zaangażowanie na rzecz rozwoju edukacji na terenach wiejskich;
- projekty przyczyniające się do podnoszenia poziomu wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców obszarów wiejskich oraz rozwoju usług edukacyjnych na tych obszarach;
- działania informacyjno-promocyjne, szkoleniowe, doradcze podnoszące świadomość mieszkańców obszarów wiejskich w zakresie korzyści płynących z kształcenia i szkolenia.

Podsumowując stwierdzić należy, iż podstawowym zadaniem systemu oświaty w społeczeństwie informatycznym jest kształtowanie postaw sprzyjających rozwojowi indywidualnemu i społecznemu młodzieży, takich, jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, ciekawość poznawcza, przedsiębiorczość, kreatywność, gotowość do podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej, kultura osobista. Realizując zaś jemu właściwe idee nie należy zapominać o tym, iż jego rozwój zależy również od możliwości posiadania i dysponowania takimi zdolnościami, jak:

- umiejętność czytania ze zrozumieniem – ostatnie badania wskazują, że przeciętny Polak nie czyta nawet jednej książki w roku;
- myślenie – umiejętność wykorzystywania wiedzy;
- komunikowanie się – umiejętność komunikowania się w danym języku (niezadowalająca znajomość języków obcych);
- posługiwanie się nowoczesnymi technologiami;
- analiza dostępnych informacji – umiejętność ta stanowi jedną z podstawowych atrybutów człowieka myślącego;
- uczenie się – umiejętność świadomego wyboru drogi życiowej poprzez permanentną edukację;
- pracy zespołowej – umiejętność dostosowania się do wymogów kooperacji w rozwiązywaniu istotnych problemów społecznych i technologicznych.